

УДК 94(477)"1943":355/359:930.25

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2025.161.11>

Іван ПАТРИЛЯК, д-р іст. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-4534-4654

e-mail: history@knu.ua

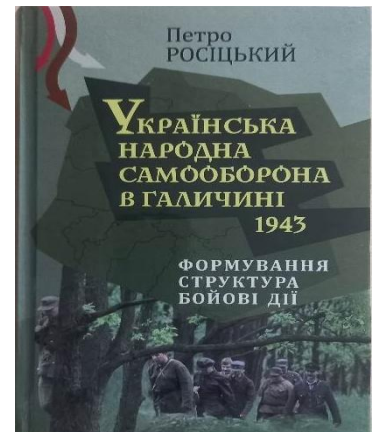
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

"ГАЛИЦЬКІ ПАРТИЗАНИ"

[РОСИЦЬКИЙ, Петро. (2025). *Українська народна самооборона в Галичині (1943): формування, структура, бойові дії*. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича]

До уваги читачів запропоновано рецензію на одну з останніх книг із вітчизняної воєнної історії, що побачила світ 2025 р. Створення і діяльність Української національної самооборони (УНС) в Галичині, що стала основою для розгортання УПА-Захід на зламі 1943–1944 рр., на жаль, довгі десятиліття залишалася в тіні досліджень про діяльність Української повстанської армії на Волині в 1943 р. Автор рецензованої монографії Петро Росіцький заповнює наявну історіографічну лауну. Важливо наголосити на тому, що дослідник висвітлює процес становлення й діяльності УНС у ширшому контексті суспільних взаємин у межах української громади Галичини, стосунків між українцями й окупаційною адміністрацією німців у регіоні, діяльності радянського партизанського руху і польського підпілля. Варто наголосити також на тому, що монографія доповнена вагомим джерельним блоком, який містить двадцять шість архівних документів з історії УНС. Такий документальний додаток дає можливість зацікавленому читачеві перевірити коректність цитування автором джерел в основному тексті, ознайомитись із повним змістом історичного джерела.

Ключові слова: Українська народна самооборона, Українська повстанська армія, Організація українських націоналістів, Український визвольний рух, Галичина, дистрикт, окупація, Друга світова війна, воєнна історія.

Інтерес до української воєнної історії суттєво збільшився в умовах повномасштабного збройного протистояння з росією (подано в орфографії автора). Безумовним позитивом зростання зацікавленості до вітчизняних мілітарних студій стала не лише широка популяризація наявних знань у царині історії війн і військового будівництва (яку маємо всліяко вітати), але й поява комплексних, синтетичних наукових досліджень тих ділянок вітчизняної воєнної історії, які, з різних причин, були занедбаними чи недостатньо ґрунтовно вивченими. До таких праць належить нова монографія Петра Росіцького, присвячена становленню та діяльності Української народної самооборони в Галичині у 1943 р.

Як це не дивно, але, попри наявність десятків тисяч, більших чи менших студій, присвячених історії Українського визвольного руху періоду Другої світової війни, УНС нечасто ставала об'єктом самостійного наукового зацікавлення, а її історія завжди "губилась" у потужній тіні героїчного міфу "волинської" УПА. У вітчизняній історіографії (а за нею – і в популярній версії історії) сформувався стійкий стереотип про те, що на Волині й Поліссі (через складні історичні обставини – німецький терор, наростання активності радянських партизанів і польських підпілляників) з весни 1943 р. розгорнулося справжнє українське повстання, справжня боротьба з окупантами, тоді як у Галичині (на тлі "ліберального" режиму нацистів, "нерішучості" місцевого проводу ОУН тощо) замість УПА було утворено якусь ерзац-структуру, яка, лише влившись в УПА, стала "повноцінним" повстанським рухом. Насправді, як це завжди буває, реалії минулого були набагато складнішими, багатограннішими, а тому – цікавішими, ніж спрощені схеми, побудовані через десятиліттями кабінетними вченими. Повноту історичних перипетій навколо появи й активності УНС, її бойової діяльності, структурних трансформацій, суспільних впливів доволі рельєфно розкрив автор рецензованої монографії Петро Росіцький.

Варто наголосити на тому, що книга Петра Росіцького складається з, по-суті, двох співмірних за обсягом частин – монографії (162 сторінки основного тексту, який є доповненим, розширеним і переробленим текстом кандидатської дисертації автора, захищеної 2015 р.) й археографічного додатку з архівними документами та спогадами (113 сторінок основного тексту), а також містить сумлінно впорядкований список джерел і літератури (34 сторінки) й допоміжний науковий апарат (перелік скорочень та аббревіатур, словник маловживаних й іншомовних слів, перелік ілюстрацій, іменний і географічний покажчики). Уміщення великого додатку з першоджерелами, масштабний список опрацьованої літератури та джерельної бази з теми дослідження, а також сумлінно виконаний допоміжний науковий апарат самі по собі свідчать про ґрунтовність підходів, дослідницьку сумлінність і відкритість автора монографії до дискусії, базованої на першоджерелах.

Вступна частина й перший розділ рецензованої книги відповідає класичному "науковому канону" з його визначенням актуальності, новизни, об'єкта і предмета, мети і завдань дослідження. Історіографічний аналіз (с. 11–25) є доволі повним і таким, що відображає реальний стан наукових знань з історії предмета. Географія, походження, види і типи джерел, які опрацював автор монографії (с. 25–31), не викликають сумніву в тому, що було проведено потужну евристичну роботу, яка збагатила історичну науку цілою низкою нових актуалізованих джерел з історії Українського визвольного руху загалом, а історії УНС – зокрема.

Суттєвою позитивною рисою рецензованої праці, на наше переконання, є наявність другого розділу монографії, в якому розкрито широкий історичний контекст появи Української народної самооборони крізь призму суспільних відносин у середині української громади Галичини та взаємин між українцями краю й німецькою окупаційною адміністрацією дистрикту "Галичина" на тлі реалізації гітлерівської "східної політики" (с. 32–53). Авторіві в цьому

© Патриляк Іван, 2025

розділі вдалося занурити читача в реалії окупованої Третім районом Галичини (особливо у контексті висвітлення структури й особливостей функціонування німецької окупаційної адміністрації, судів, економічної політики, експлуатації людських і природних ресурсів тощо). Чого, на нашу думку, бракує другому розділу, то це глибшого аналізу нацистської етнополітики в регіоні, огляду взаємин між різними етнічними групами (зі зміною їхніх політичних уподобань синхронно зі змінами державної приналежності краю між 1939 і 1941 рр.). Також хотілося б звернути увагу автора на некоректність окремих формулювань, на кшталт: "Ставши частиною окупаційної адміністрації, Українська допоміжна поліція втратила самостійність і перетворилась на слухняного виконавця волі окупаційного режиму" (с. 38). Неточно підібране формулювання може створити враження, що Українська допоміжна поліція якийсь час діяла як самостійна від німців структура. Але ж, вище дослідник сам зазначає, що поліція була військовим формуванням, створеним німецькою адміністрацією, тобто вона ніколи й не мала "самостійності". Діюча до початку серпня 1941 р., створена ОУН(бандерівців), Українська народна міліція (що дійсно намагалася демонструвати самостійність у своїх діях щодо німецької окупаційної влади), не була "автоматично" трансформована в допоміжну поліцію, а реально німцями розформована. Тільки ті її службовці, які не підозрювалися нацистами у приналежності до ОУН(бандерівців) були залучені до нової структури – допоміжної поліції. Тобто "знаку рівності" між бандерівською міліцією і допоміжною поліцією ставити не варто. Якесь частина службовців міліції "перетекла" до поліції (до нової структури вдалося проникнути навіть окремим добре закомп'юнованим оунівцям, так само як й агентам радянського та польського підпільного рухів), але це не перетворює допоміжну поліцію в юридичного чи ідейного "спадкоємця" української народної міліції (хоча німці й намагалися позиціонувати допоміжну поліцію як продовжувача справи українських військових формувань періоду перших визвольних змагань, використовуючи традиційні елементи української уніформи в обмундированні поліцейських).

У третьому розділі рецензованої книги – "Формування Української народної самооборони" – автор висвітлює чотири основні блоки питань: організаційні заходи, здійснені ОУН(б) у процесі підготовки до розгортання УНС; хід безпосереднього розгортання структур самооборони; діяльність вишкільних куренів УНС; регіональні відмінності й особливості в розбудові самооборони (с. 54–118). Кожному із проблемних блоків дослідник присвятив окремий параграф. Необхідно наголосити на тому, що автор зібрав багатий джерельний матеріал, розвинув і поглибив цілу низку вже відомих в історіографії тез, що стосуються процесу становлення Народної самооборони в Галичині, висвітлює окремі, раніше невідомі для історіографії епізоди створення окремих структур УНС, біографічних даних людей, які формували самооборону. Наприклад, важливим для розуміння процесів, що відбувалися в ОУН(б) загалом і в її військових референтурах зокрема, є оприлюднена автором дослідження інформація про те, що військовий референт Західних українських земель, командир УНС у тодішній Дрогобицькій обл. Лука Павлишин – "Вовк", як впливає із цитованої дослідником агентурної справи радянських органів держбезпеки "Омут", був радянським агентом під псевдонімом "Ярослав" (с. 76, 109).

На сторінках монографії П. Росіцького, зацікавлений читач знайде надзвичайно багато детальної і цікавої інформації про озброєння, забезпечення, логістику, підготовку, побут відділів УНС на етапі їхнього розгортання (с. 77–104).

Проте, на жаль, у тексті третього розділу рецензованої книги трапляються неточні формулювання, що навіть докорінно змінюють суть досліджуваного питання. Наприклад, скажімо, розглядаючи ставлення проводу ОУН(б) до формування дивізії "Галичина", учений несподівано доходить висновку, що "Провід ОУН(б) підтримував формування дивізії, скеровуючи туди своїх членів для проходження військового вишколу" (с. 76). На наше переконання, так окреслювати позицію бандерівської ОУН категорично неправильно. Відомі десятки документів (листівок, відоzw, протоколів нарад, звітів, спогадів тощо), з яких недвозначно випливає, що бандерівці поставилися до ідеї створення дивізії негативно і публічно засудили її, як "підступний маневр окупанта, обрахований на обдурювання українського народу" (Листівка ОУН щодо створення дивізії "Галичина". Історик Володимир Мороз віднайшов та оприлюднив листівку ОУН про створення дивізії "Галичина". *Історична правда*. 29 квітня 2021 р. URL: <https://surli.cc/mysofx>). Провід ОУН(б) усвідомлював шкідливість німецької акції зі створення дивізії з позиції міжнародного іміджу української самостійницької боротьби, а також з огляду на звуження мобілізаційного потенціалу українського населення, який міг бути використаний для нарощення чисельності УПА й УНС. Проте загальна громадська думка галицьких українців, збурена можливістю повернення більшовиків у регіон, весною 1943 р. була на боці того, щоб скористатися німецькою пропозицією і взяти зброю з рук німців заради захисту свого регіону й для отримання шансу підготувати фахівців для гіпотетичної української армії. Бандерівці відчували, що вони, активно саботуючи набір до дивізії, ризикують втратити підтримку громадян, які не хотіли думати про стратегічні наслідки створення дивізії з українців, а лише бажали отримати негайний ефект – зброю і підготовку, щоб якимось захиститися від "жахіття", що наближалось зі сходу. З огляду на публічну думку, бандерівці обрали іншу тактику дій – інфільтрувати дивізію своїми прихильниками з метою отримати доступ до зброї, військової підготовки і шансу вивести якісь підрозділи дивізії "в ліс". Це не була нова тактика, – оунівці апробували її в 1940–1941 рр., коли "наводнили" своїми людьми радянські парамілітарні й комсомольські організації в західноукраїнських областях, а згодом, у 1941–1942 рр., коли зуміли проникнути в окремі підрозділи шугманшафту в райхскомісаріаті України, і спонукати їх до дезертирства з німецької служби в березні – квітні 1943 р. (до слова, аналогічні практики застосовували майже всі підпільні і партизанські рухи в роки Другої світової війни – від французів і поляків до росіян і сербів).

Четвертий розділ монографії Петра Росіцького тематично охоплює проблему ведення бойових дій підрозділами УНС упродовж 1943 р. (с. 119–162). Автор цілком обґрунтовано виділив три напрямки збройного протистояння підрозділів УНС – антигітлерівський, антирадянський і антипольський. Кожному із вказаних векторів присвячено окремий параграф. Дослідник послідовно, у хронологічному порядку аналізує перебіг усіх більших боїв і сутичок, які мали відділи УНС з противниками, що допомагає читачеві скласти доволі повне уявлення про масштабність та ефективність дій підрозділів УНС. Досліджуючи протистояння УНС з окупаційними силами німців, Петро Росіцький вказує на те, що логіка розвитку реальних подій нерідко не вписувалася в обмеження, які намагалося накласти командування на активність підрозділів. Тож, попри заборону командування на "зачіпні" акції проти німців (с. 119), низові командири змушені були їх проводити (навіть незважаючи на великі втрати

серед особового складу, яким своїми заборонами намагалося запобігти командування), оскільки локальні військові лідери діяли в парадигмі необхідності захищати місцеве населення й тим самим отримувати від нього підтримку у своїй діяльності. Важливо підкреслити, що автор намагається (попри брак німецьких джерел) збалансовано подати інформацію щодо втрат УНС і німецьких підрозділів у ході протистояння, не приховує наявності окремих невдалих операцій самооборони проти німців, які спричиняли надмірні втрати особового складу. Водночас дослідник підкреслює, що, після перших місяців протистояння із силовими структурами німецької окупаційної влади, від осені 1943 р. чітко фіксується певна позитивна динаміка у зменшенні кількості невдалих бойових операцій проти німців, що вказує на те, що (хоча й високою ціною) командири підрозділів самооборони набували належного досвіду у тактиці ведення боїв і маневруванні, почали краще здійснювати планування операцій, ефективніше використовувати наявні вогневі засоби й особливості рельєфу.

Розглядаючи проблему протистояння УНС і російсько-радянських партизанських груп і з'єднань на території Галичини у 1943 р. (с. 136–149), Петро Росіцький презентує читачеві широку палітру подій, пов'язану як із невдалими намаганнями кремля (подано в орфографії автора) сформувати в західноукраїнському регіоні власну підпільну мережу (оперту на місцеві та зовнішні комуністичні кадри), так і зі спробою перетворити важкодоступні райони Карпат на базу більшовицької партизанки (шляхом закріплення в горах рейдуючого з'єднання Сидора Ковпака). Дослідник об'єктивно відображає баланс сил між рейдуючими ковапівцями та підрозділами УНС, які тільки починали формуватися. З огляду на те, що жоден наявний підрозділ самооборони не міг навіть приблизно змагатися з червоними партизанами ні кількістю особового складу, ні наявною вогневою міццю, керівництво ОУН(б) й командування УНС ухвалило єдине можливе в тих умовах рішення – не заважати німцям розгромити найбоє-

здатніше російсько-радянське партизанське з'єднання на території України, відслідкувати і використати у своїх інтересах склади з озброєнням та боєприпасами, закладені ковапівцями. І лише після розгрому основних сил Сидора Ковпака, бойвки сільської самооборони, відділи особливого призначення ОУН і підрозділи УНС нейтралізовували малі групи російсько-більшовицьких партизанів.

Доволі детально анатомію українсько-польського протистояння в Галичині в 1943 р. розкриває Петро Росіцький у третьому параграфі четвертого розділу (с. 150–162). Дослідник подає баланс сил українського і польського підпільних рухів, розкриває еволюцію та динаміку міжнаціонального конфлікту, детально реконструює хід основних сутичок, які відбувалися між підрозділами УНС і групами польського підпілля в 1943 р., показує роль бойовиків сільської самооборони в розгортанні конфлікту, досліджує позицію німецької окупаційної адміністрації щодо боротьби між українцями і поляками.

Підсумовуючи, варто зазначити, що авторіві рецензованої монографії, безперечно, вдалося створити синтетичне дослідження про Українську народну самооборону в Галичині, що стало найповнішим узагальненням наявних наукових знань щодо цієї тематики і підвело своєрідну риску під певним етапом розвитку української історичної науки. З тексту рецензованої праці помітно, що дослідник певним "пунктиром" уже прокладає вектори майбутніх досліджень з історії УНС, які, очевидно, будуть скеровані на мікросюжети, історію повсякденності, персоналістику, вивчення окремих тактичних елементів у бойовій діяльності самооборони тощо.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах

Отримано редакцією журналу / Received: 12.11.25

Прорецензовано / Revised: 15.12.25

Схвалено до друку / Accepted: 17.12.25

Ivan PATRYLAK, DSc (History), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-4534-4654

e-mail: history@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

"GALICIAN PARTISANS"

[ROSITSKY, Petro. (2025). *Ukrainian People's Self-Defense in Galicia (1943): Formation, Structure, Combat Operations*. National Academy of Sciences of Ukraine, I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies]

Readers are offered a review of one of the latest books on domestic military history, published in 2025. The creation and activities of the Ukrainian National Self-Defense (UNS) in Galicia, which became the basis for the deployment of the UPA-West (UPA-Zakhid) at the turn of 1943–1944, unfortunately remained in the shadow of research on the activities of the Ukrainian Insurgent Army in Volhynia in 1943 for many decades. The author of the reviewed monograph, Petro Rositsky, has filled this historiographical gap. It is important to emphasize that the researcher highlighted the process of formation and activities of the UNS in the broader context of social relations within the Ukrainian community of Galicia, relations between Ukrainians and the German occupation administration in the region, and the activities of the Soviet partisan movement and the Polish underground. It should also be noted that the monograph is supplemented by a very solid source block, which contains twenty-six archival documents on the history of the UNS. Such a documentary appendix allows interested readers to verify the accuracy of the author's citations of sources in the main text and to familiarize themselves with the full content of the historical source.

Keywords: *Ukrainian People's Self-Defense, Ukrainian Insurgent Army, Organization of Ukrainian Nationalists, Ukrainian Liberation Movement, Galicia, district, occupation, World War II, military history.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.